“Labor migration through the prism of value judgments of a worker”

AUTHORS	Alexander Merho https://orcid.org/0000-0002-7839-3110

ARTICLE INFO	Alexander Merho (2019). Labor migration through the prism of value judgments of a worker. *Economics of Development*, *18*(1), 23-32. doi:10.21511/ed.18(1).2019.03
DOI	http://dx.doi.org/10.21511/ed.18(1).2019.03
RELEASED ON	Friday, 31 May 2019
RECEIVED ON	Wednesday, 28 November 2018
ACCEPTED ON	Friday, 15 March 2019

LICENSE	This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

JOURNAL	"Economics of Development"
ISSN PRINT	1683-1942
ISSN ONLINE	2304-6155
PUBLISHER	LLC “Consulting Publishing Company “Business Perspectives”
FOUNDER	Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

NUMBER OF REFERENCES **14**

NUMBER OF FIGURES **5**

NUMBER OF TABLES **2**

© The author(s) 2026. This publication is an open access article.

BUSINESS PERSPECTIVES

Publisher
LLC "CPC "Business Perspectives"
Hryhorii Skovoroda lane, 10,
Sumy, 40022, Ukraine
www.businessperspectives.org

S. KUZNETS KHNUE

Founder
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauky avenue, 9-A, Kharkiv, 61166, Ukraine
http://www.hneu.edu.ua/

Received on: 28th of November, 2018
Accepted on: 15th of March, 2019

© Alexander Merho, 2018

Alexander Merho, Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department of Management, Logistics and Economics, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine.

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Alexander Merho (Ukraine)

LABOR MIGRATION THROUGH THE PRISM OF VALUE JUDGMENTS OF A WORKER

Abstract

With the development of globalization, labor migration is an increasingly commonplace in many nations worldwide. For Ukraine, the population of the working people emigrating to find work elsewhere has reached a significant scale. The scale of this labor migration currently emanating from Ukraine, significantly affects the structure of its labor market, level of incomes, and overall social structure within the country. It can be argued that the dynamics of the development of this process is due not only to objective factors, but also to the subjective perceptions of workers in regards to justice in the economic systems of nations around the world. The purpose of the article is to determine the specificity of the value component manifestation in the formation of human decisions in the long-term choice of the country of activity.

An interdisciplinary approach to the value component in the formation of decisions of a person under development of globalization on the border of economic and psychological sciences has been implemented. The methodical basis used for this research includes the theory of justice, expectations, and decision-making. As a result, an approach has been developed to compare a migrant worker's perception of the level of justice found in different countries and to identify common behaviors endemic amongst those choosing a labor market in different countries in the onset of developing globalization. For example, Ukrainian builders and unskilled workers perceive the domestic labor market as 2 to 5 times unfair, compared to the most popular countries of labor migration. Thus, it is shown that the level of perceived injustice by Ukrainian workers is rather high. It significantly influences the decision on labor migration and has a subjective significance when forming an attitude to the measures of regulation of the labor market context.

Keywords axiology, expectancy, theory of choice, equity, labor migration, Ukraine, values

JEL Classification D63, J28, J61

Олександр Мерхо (Україна)

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦІННІСНИХ СУДЖЕНЬ ПРАЦІВНИКА

Анотація

В умовах розвитку глобалізації трудова міграція стає поширеним явищем у багатьох країнах. Для України процес виїзду працездатної частини населення на роботу в інші країни набуває особливо значного масштабу. На сьогодні обсяги трудової міграції із України суттєво впливають на кон'єктуру ринку праці в країні, на рівень доходів населення та функціонування соціальної сфери. Можна стверджувати, що динаміка розвитку цього процесу обумовлена не лише об'єктивними чинниками, а й суб'єктивним сприйняттям працівниками рівня справедливості в економічних системах різних країн. Метою дослідження є визначення специфіки прояву ціннісної складової у формуванні рішень людини при довгостроковому обранні країни діяльності. В роботі здійснено міждисциплінарний розгляд ціннісної складової у формуванні рішень людини в умовах розвитку процесу глобалізації на межі економічних та психологічних наук. Методичною основою дослідження є теорія справедливості, теорія очікувань та положення теорії прийняття рішень. В результаті розроблено підхід до здійснення співставлення сприйняття рівня справедливості трудовим мігрантом в різних країнах та визначення ймовірних варіантів поведінки людини, що обирає ринок праці в різних країнах із урахування розвитку глобалізації. Наприклад визначено, що будівельники та некваліфіковані працівники сприймають кон'єктуру вітчизняного ринку праці як несправедливу, у порівнянні з найбільш популярними країнами трудової міграції від 2 до 5 разів. Таким чином наведено, що рівень сприйняття несправедливості українськими працівниками досить великий, він суттєво впливає на прийняття рішення про трудову міграцію та має суб'єктивне значення при формування відношення до заходів регулювання кон'єктури ринку праці.

Ключові слова аксіологія, очікування, прийняття рішень, справедливість, трудова міграція, Україна, цінності

Класифікація JEL D63, J28, J61

ВСТУП

В гуманітарних науках з часів становлення Баденської школи, при досліджені суспільних процесів увага науково обґрунтовано приділяється ціннісної складової явищ. При цьому на сьогодні ще залишається дискусійним методологічне питання співставлення номологічного (лат. nomos – закон) та аксіологічного (від грецької ἀξία – цінність), тобто об'єктивних законів та суб'єктивних цінностей. В контексті нелінійної моделі розвитку науки Куна [12], в якій він відмовляється від ідеї лінійного розвитку науки як системи знання, обґрунтовуючи таку модель науки, де пріоритетними стають зовнішні соціальні чинники її розвитку, дослідження ціннісної складової суспільних процесів досі знаходиться на етапі активного накопичення та систематизації знань. Питанням пояснення та опису суб'єктивної поведінки людини приділяється увага таких науковців як Стейсі Адамса, Врума, Талера, Санстейна, ґрунтовний моніторинг та дослідження сутності міграційних процесів з України здійснюється під керівництвом Лібанової [1; 4; 10; 11; 15]. Але питання прояву ціннісних суджень трудового мігранта відносно сприйняття справедливості все ще потребує окремого розгляду. Актуальність статті обумовлена розвитком процесів глобалізації, підвищенням мобільності людських ресурсів та необхідністю теоретичного обґрунтування закономірностей поведінки працівників не лише на мікроекономічному рівні. У роботі розглянуто вплив цінності відчуття людиною справедливості при формуванні рішень, на прикладі довгострокового обрання країни діяльності в умовах розвитку глобалізаційних процесів.

1. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Питання зовнішньої трудової еміграції для України має не лише теоретичний інтерес, а суттєве практичне значення (за офіційними даними лише в 2015-2017 рр. понад 1.3 млн трудових мігрантів виїхало із України [8]). Цей процес розглядається в різних площинах: політичної, соціальної, економічної та ін. В Україні на сьогодні розгорнулась широка дискусія навколо питання «масштабного виїзду трудових ресурсів за кордон», але на думку авторів, більш доцільно досліджувати казуальність процесу трудової міграції із України через призму питання «чому трудові ресурси не залишаються в країні?».

Теоретичною основою дослідження стали труди Адамса «Назустріч до розуміння несправедливості» [1] (відчування справедливості у людини залежності не тільки від самостійного співвідношення його зусиль та винагороди воно також залежить від результатів порівняння між аналогічним співвідношенням у інших), Врума «Праця та мотивація» [15] (наявність потреби не є єдиною необхідною умовою мотивації людини, сила її прагнення до отримання винагороди залежить від ситуаційних факторів: сприйняття; очікування; оцінка) та Талера і Санстейна «Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір» [11] (закономірності прийняття рішень реальною людиною). В цих працях переважна увага надається розгляду поведінки людини на макрорівні, як в економічної так й соціальних сферах. Лібералізація суспільних процесів та збільшення мобільності людських ресурсів створює можливості працівнику для пошуку більш справедливих умови праці не лише на своєму підприємстві, а в економічних системах інших країн. В роботі здійснена спроба перенесення визначених вищенаведеними авторами закономірностей провідники людини на макро- та інтерекономічні рівні.

2. МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є визначення специфіки прояву ціннісних суджень людини про справедливість при формуванні рішень щодо довгострокового обранні країни діяльності.

3. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В роботі зроблена спроба міждисциплінарного розгляду ціннісної складової у формуванні рішень людини при довгостроковому обранні регіону діяльності в умовах глобалізації на межі психологічних та економічних наук. Такий підхід базується на основі теоретичних положень збудованого Тейлером

http://dx.doi.org/10.21511/ed.18(1).2019.03

«мосту між економікою та психологічним аналізом процесу прийняття рішень індивідом» [7]. При досліджені ціннісної складової формування рішень, при довгостроковому обранні регіону діяльності на основі основних практичних етапів (оцінювання рівня справедливості, розгляду варіантів поведінки та прийняття рішення) пропонується послідовне застування теоретичних положень таких теорій: як теорія справедливості Адамса [1], теорія очікувань Врума [15] та положення теорії прийняття рішень Талера і Санстейна [11] (Рисунок 1).

Подібно до моделі Портера-Лоулера, в роботі теорія справедливості Адамса та теорія очікувань Врума розглядаються взаємопов'язано, як комплементарні теорії, при визначенні ймовірних варіантів дії людини. В основу роботи положення використання такого загальнонаукового методу дослідження як логічна аналогія. За логічною антологію із положеннями теорії справедливості Адамса, яку він розробив на рівні компанії, в роботі здійснена оцінювання рівня справедливості для працівників на рівні економічних систем країн.

4. РЕЗУЛЬТАТИ

В сфері управління, цінність справедливості при формуванні поведінки людини, одним із перших науково обґрунтував психолог Адамс. Він в 1960-х рр. сформулював теорію справедливості, в якій стверджував, що людина прагне зберегти рівність між витратами на роботу та результатами, які вона отримує від неї проти сприйняття вкладу та результатів інших [1]. Теорія справедливості зосереджена на визначенні того, чи розподіл ресурсів є справедливим для обох реляційних партнерів. Власний капітал визначається шляхом порівняння співвідношення внесків (або витрат) та вигод (або винагород) для кожної особи [4]. Теорія справедливості у бізнесі представляє концепцію соціального порівняння, за допомогою якої працівники оцінюють власні співвідношення вхідних / вихідних даних на основі їх порівняння у співвідношенні вхідних / вихідних даних інших працівників «референтного іншого» (1) [1].

$$\frac{B_o}{P_o} ? \frac{B_{iн}}{P_{iн}}, \qquad (1)$$

де, B_o – особисті вкладення; P_o – власний отриманий результат; $B_{ін}$ – вкладення іншого; $P_{ін}$ – отриманий результат іншим.

В роботі розглянута можливість поширення теорії Адамса на сприйняття людиною справедливості економічної системи країн в цілому. Сутність такого підходу полягає в тому, що в умовах розвитку

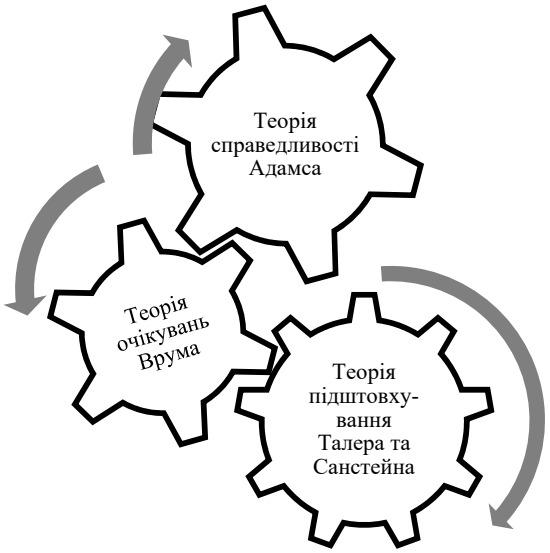

Рисунок 1. Теоретична структура алгоритму розгляду ціннісної складової формування рішень людини

глобалізаційних процесів людина має можливість обирати місце роботи не лише в різних відділах, організаціях (підприємствах, компаніях), а й в економічних системах інших країн. При цьому глобалізація (франц. та англ. Global – загальний, всесвітній, від лат. globus – куля) в роботі розуміється як процес зменшення перешкод для економічної, політичної та культурної взаємодії країн та народів; розвиток тенденції до утворення більш гомогенного економічного, політичного та культурного простору; утворення структур глобальної керованості [1]. Таким чином, для людини, набуває більшого значення оцінювання рівня справедливості не лише в рамках організацій, а й в економічних системах різних країн. Тобто, пропонується розглядати «референтного іншого» не лише із іншого відділу, організації, а й із економічної системи іншої країни.

В рамках теорії Адамса, прийнято виділяти декілька можливих реакцій людини на відчуття несправедливості [1]:

- зниження інтенсивності та якості праці («Я не маю наміру працювати за такі гроші!»);
- вимоги справедливості («Бос, без мене Ви пропадете! Хочу надбавку до зарплати і особистий кабінет з секретаркою!»);
- зниження самооцінки («Мені платять так мало, тому що я невдаха …»);
- вибір нового об'єкта для порівняння («Ну звичайно "А" отримує більше мене, адже він син начальника. Зате я отримую більше ніж "В"»);
- спроба вплинути на організацію з метою змінити оплату або навантаження інших («Нехай "А" тоді візьме на себе додаткові обов'язки або не отримує премію!»);
- бажання перейти в інший підрозділ або організацію («Мене тут не цінують, піду до конкурентів!»).

Розглянуті Адамсом можливі реакції людини на відчуття несправедливості на мікроекономічному рівні в умовах сучасного активного розвитку глобалізаційних процесів в довготривалої перспективі можуть бути перенесені на провіднику людини на макроекономічному рівні. Тобто, за антологію, відчуття несправедливості у людини може асоціюватися не лише з тією чи іншою компанію, конкретним підрозділом, а з економічною системою країни в цілому.

Обрання людиною, у відповідь на несправедливість, тієї або іншої поведінки залежить від багатьох екзогенних та ендогенних чинників. Відповідно до положень теорії очікування Врума людина при обрані того чи іншого типу поведінки враховує ймовірність отримання належної винагороди [15]. Тобто, рівень мотивації людини до того або іншого варіанту поведінки залежить не лише від її потреб, а й від того наскільки особа буде впевнена в тому, що обраний нею тип поведінки дійсно приведе до отримання бажаної винагороди. При визначенні сили мотиваційна Врум врозум пропонує враховувати рівень зусиль, бажаного результату, винагороди людини [15].

З урахуванням розвитку глобалізаційних процесів підвищуються поінформованість, кругозір та мобільність людини. Отже, пропонується розглядати можливі реакцій людини більш широко. Дії людини у відповідь на несправедливість на макроекономічному рівні, можуть поширюватись не лише на підрозділ, організацію, а й на економічну систему країни в цілому. Зокрема, людина може «перейти» в економічну систему іншої, «більш справедливої» країни, що по суті і є зовнішня трудова міграція.

Під зовнішньою трудовою міграцією в Україні прийнято розуміти переміщення громадян країни, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в іншій країні перебування [13]. Специфіка зовнішньої трудової міграції в контексті питань даного дослідження проявляється в тому, що трудовий мігрант влаштовуючись на роботу в економічній системі іншої країни залишається інтригованим в економічну систему своєї країни, яку він може оцінювати як несправедливу. Трудовий мігрант залишається громадянином свої країни, власником майна, тобто він залишається інтегрованими в економічну систему свої країни. У даному контексті представляється не зовсім коректною поширена на сьогодні теза про нестачу в Україні трудових ресурсів, скоріш питання стоїть про прийняття багатьма представниками працездатної частини населення країни рішення про працю в економічних системах інших країн. Працездатне населення в країні є, але його представники

http://dx.doi.org/10.21511/ed.18(1).2019.03

все частіше приймають рішення про діяльність в економічних системах країн з більш справедливою кон'єктурою ринку праці.

Структура потоків зовнішніх міграцій з України за останні роки наведено в Таблиці 1.

Таблиця 1. Структура потоків зовнішніх міграцій з України [4]

Країна	Структура потоків зовнішніх міграцій, за країнами призначення, %		
	2007-2008 рр.	2010-2012 рр.	2015-2017 рр.
Російська федерація	47.3	43.2	26.3
Республіка Польща	6.5	14.3	38.9
Чеська Республіка	11.9	12.9	9.4
Італійська Республіка	14.8	13.2	11.3
Інні країни	19.5	16.4	14.1

За даними Державної служби статики України, тенденції зовнішньої трудової міграції з України свідчать про зростання привабливості для вітчизняних трудових мігрантів, передусім таких країн як Чеська Республіка, Італійська Республіка та Республіка Польща [8]. В роботі порівняння здійснено із «референтним іншим» економічних систем саме цих трьох країн. За фахом розглянуто будівельників та некваліфікованих працівників, як поширений для українців варіант зовнішньої трудової міграції з меншими трансакційними витратами на працевлаштування. З урахуванням того, що порівнюється «вклад» працівників одного фаху, як найбільш універсальний та комплексний показник, враховується величина витраченого часу. Як узагальнений «вихід» в економічних системах різних країн, для працівника певної професії, розглядається середня заробітна плата.

Рівень середньої заробітної плати для будівельних спеціальностей та для некваліфікованих працівників в трьох вище зазначених країнах та в Україні наведено в Таблиці 2.

Таблиця 2. Середня заробітна плата в будівельної сфері та некваліфікованих працівників [4; 9]

Країна	Середня заробітна плата, евро	
	будівельна сфера	некваліфіковані працівники
Республіка Польща	650	580
Чеська Республіка	1,000	700
Італійська Республіка	1,400	900
Україна	260	170

Для порівняння показників за різними країнами основі Формули 1 використано порівняння відносних до максимального значення показників. Відносне значення відчуття справедливості на основі розглянути показників автор пропонує розрахувати за Формулою 2.

$$BIBH_i = \frac{B_i}{P_i} : \max \frac{B_i}{P_i}, \qquad (2)$$

де, *BIBHi* – відносні індекси відчуття людиною несправедливості за країнами; $\frac{B_i}{P_i}$ – співвідношенні вхідних / вихідних даних за *i*-ою країною; $\max \frac{B_i}{P_i}$ – найбільше значення співвідношенні вхідних / вихідних даних.

В роботі наведені результати двох варіантів розрахунків (Рисунок 2 та Рисунок 3). У першому випадку розрахунки здійснено із урахуванням однакової тривалості робочого дня у країнах (8 год). У другому – при здійсненні розрахунків по таким країнам як Польща, Чехія та Італія до величини «вкладень» працівника застосовано підвищуючий коефіцієнт – 1.5 (умовно, «міграційний коефіцієнт»). Підвищуючий (міграційний) коефіцієнт агрегована відображає збільшення інтенсивності діяльності трудового мігранта та враховує альтернативну вартість відмови від мешкання в рідної домівки на час праці закордоном.

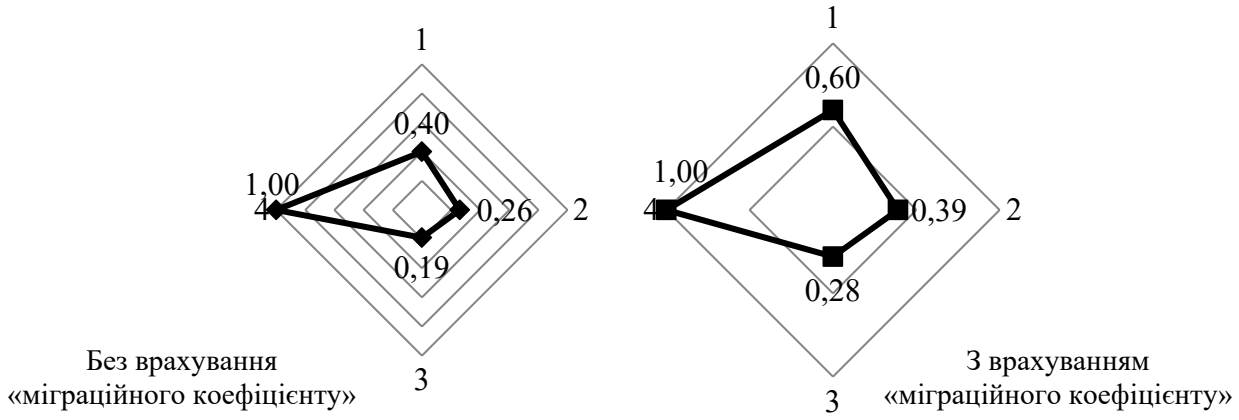

Рисунок 2. Відносні індекси відчуття несправедливості в будівельної сфері за країнами: 1 – Польща; 2 – Чехія; 3 – Італія; 4 – Україна

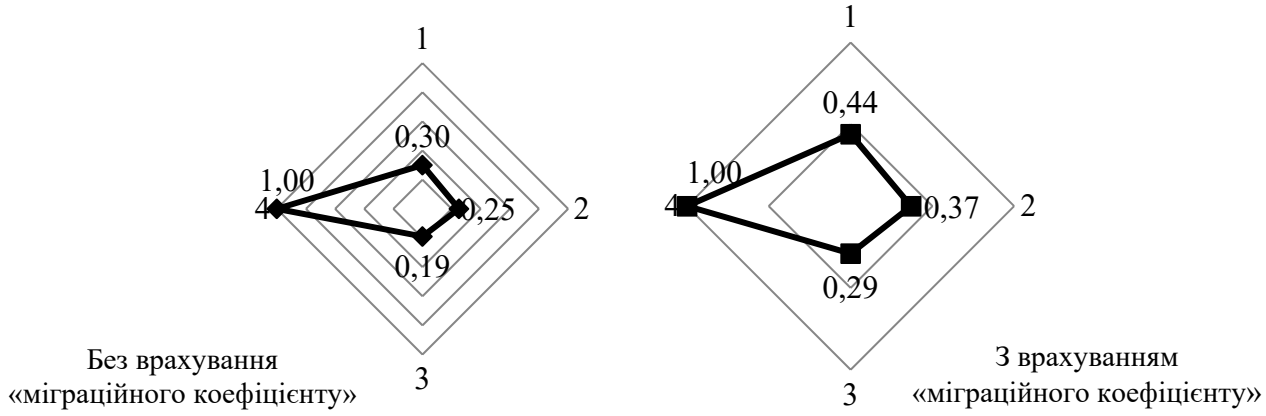

Рисунок 3. Відносні індекси відчуття несправедливості некваліфікованими працівниками за країнами: 1 – Польща; 2 – Чехія; 3 – Італія; 4 – Україна

Як видно на Рисунка 2 та Рисунка 3, навіть врахування підвищуючого «міграційного коефіцієнта» не дає можливості стверджувати про менш справедливе ставлення до вітчизняних трудових мігрантів за кордоном у порівнянні із положенням їх колег на батьківщині. Відчуття несправедливості може бути обумовлено багатьма різними чинниками. В рамках даної роботи не ставиться завдання визначення всіх передумов, виникнення відчуття несправедливості у людини при прийняті рішення про довгострокове обрання країни діяльності в умовах розвитку глобалізаційних процесів. При загальному підході можна стверджувати, що передумовами формування такого становища в країні може бути об'єктивна менш ефективна економічна система та/або суб'єктивне прийнятне ставлення працівників до суттєвої меншої винагороди працівників. Іншими словами економічна еліта не може забезпечити ефективне функціонування економічної системи країни та/або не хоче сформувати справедливу кон'єктуру на ринку праці, що по сутті для пересиченої людини нічого не міняє.

Суттєвий вплив на економічну систему України трудових мігрантів можна спостерігати на макрорівні. Про що свідчать суттєві обсяги приватних грошових переказів трудових мігрантів в Україну (Рисунок 4).

Як видно на Рисунку 4 останні роки спостерігається позитивна тенденція збільшення обсягу обсяги офіційних приватних грошових переказів в Україну. Виключення становить лише 2009 р. та 2014 р., в першому випадку поясненням може буди світова фінансово-економічна криза 2008 р., а у другому внутрішня політична нестабільність та зовнішня агресія проти України. В цілому позитивна динаміка зберігається, так в першому та другому кварталі 2018 р. обсяги приватних переказів в Україну становили

http://dx.doi.org/10.21511/ed.18(1).2019.03

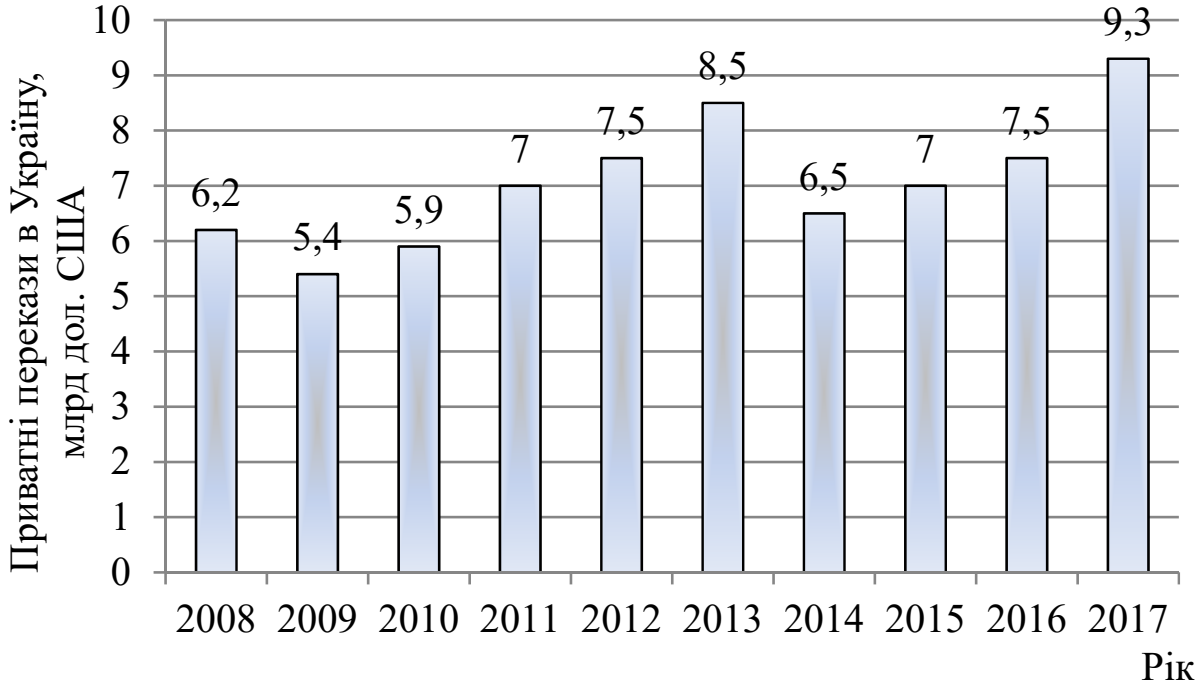

Рисунок 4. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну [5]

відповідно 2,685 та 2,819 млн доларів США [7]. Все це свідчить не лише про макроекономічний тенденції, а її про збільшення «економічної сили» трудових мігрантів. Тобто, про збільшення їх можливостей впливати на зміну економічної системи країни, яку вони оцінили при прийняти рішення на міграцію, як несправедливу.

Як зазначає Лібанова налаштованість на еміграцію – постійну або тимчасову – стає своєрідним «must have», а «участь у зовнішніх міграціях фактично перетворилась на соціальний ліфт, за допомогою якого можна швидко вирватися зі злиднів, отримати «перепустку» в суспільство з високим рівнем та якістю життя». Тому, хоча значна частка українців пояснює власне бажання трудитися за кордоном винятково неможливістю отримувати достойні заробітки в Україні, насправді мотивація є суттєво складнішою [4].

Для розуміння сутності процесу прийняття рішення важливо не лише вірне розуміння послідовність його приймається, а й врахування того, хто та під яким впливом приймає рішення. Традиційно в економічних дослідженнях розглядалась «Homo economicus» – людина економічна. Це індивід, який думає та вибирає незмінно правильним чином, отже, відповідає уявленням про людину з підручників економіки. Тобто володіє розумовими здібностями Альберта Ейнштейна, пам'яттю «Блакитного велетня» («Ай-Бі-Ем» (IBM)) та силою волі Ганді [11, с. 15].

Як відмічають Талер та Санстейн, у особи виділяється дві когнітивні системи – автоматична (інтуїтивне мислення) та рефлекторна (раціональне мислення). Для автономної когнітивної системи властиво: неконтрольованість, невибагливість до зусиль, асоціативність, швидкість, несвідомість та винахідливість. В свою чергу, для рефлекторної когнітивної системи властиво: контрольованість, вибагливість до зусиль, дедуктивність, повільність, свідомість, праця за правилами [11, с. 29]. Для людини характерно поєднання двох напівавтономних «я-частинок»: далекозорого Планувальника та недалекозорого Виконавця. Вважається, що Планувальник відповідає за рефлективну систему (містер Спок), а Виконавець перебуває під потужним впливом рефлекторної системи (Гомер Сімпсон). Планувальник намагається забезпечити щасливе та безбідне життя якнайдовше, але мусить ще приборкувати почуття, дурощі й упертість Виконавця, який піддається спокусам, котрі навалюються зі збудженням [11, с. 32]. В реальності нема чистих містерів Споків та Гомерів Сімпсонів, можна уявити, що при з'єднанні цих двох напівавтономних «я-частинок» формується «ординарна особа» (Рисунок 5).

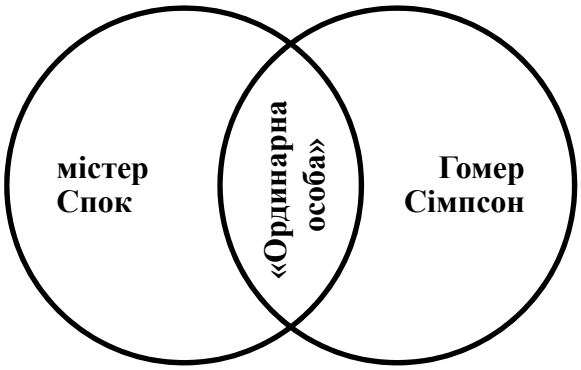

Рисунок 5. Формування «ординарної особи»

У реальному житті люди є представниками «Homosapiens» (гомо сапієнс), а не «Homoeconomicus» (гомо економікус). Реальна людина зазнає труднощів з розрахунками без калькулятора, забуває дату народження своїх родичів, має шкідливі звички. Щоб не зловживати латиною, Талер та Санстейн в своїх роботах називають представників уявного і реального видів відповідно «екони» і «гумани». Щоб стати економ, потрібно давати не ідеальні прогнози (які доступні тільки вищому розуму), а неупереджені. Іншими словами, їх висновки можуть бути невірними, але помилки не систематичні. На відміну від екона гуман приймає невірні рішення цілком передбачуваним чином. Як відмічають Талер та Санстейн прогнози гуманів невірні та упереджені, так само як й прийняття гуманами рішення [10, с. 20-24; 11].

Будучи прихильниками лібертаріанського патерналізму [10, с. 383-385], тобто досить слабкого, м'якого та ненав'язливого різновиду патерналізму, при якому вибір не обмежується, не нав'язується, а люди не захищаються від неправильних рішень, Талер та Санстейн є прихильниками «підштовхування». Буває, що масштабні суспільні зміни, в рівній мірі в економічній та політичній сферах, починаються з незначного соціального підштовхування. Підштовхуванням Талер та Санстейн називають будь-який аспект архітектури вибору, який очікувано впливає на поведінку людей, що не забороняє нічого та не вносить помітних змін в економічні звички. Від цього втручання при бажанні легко ухилитися. Воно ні в якому разі не накладає зобов'язання. Підштовхування помітно змінює поведінку гумана, екон проігнорує такий фактор, оскільки переважно реагує на стимули [10; 11]. Правильне застосовування цих прийомів, дає можливість підвищення якості життя людей. Це допоможе вирішити значну частину соціальних проблем. Якщо стимулами і підштовхуванням замінити вимоги і заборони, бюрократичний апарат стане менше, як і витрати на нього. І все це – при повному збереженні свободи вибору [11].

Навіть прихильники лібертаріанського патерналізму Талер та Санстейн зауважують, що бувають некомпетентні та недобросовісні ініціатори підштовхування. Перші, ймовірно, принесуть більше шкоди, ніж користі у сприянні вибору. У випадках, коли є підстави запідозрити ініціатора в приналежності до другої категорії, потрібно з обережністю ставитися до спроб підштовхування. Деякі вважають, що будь-яке рішення влади може виявитися некомпетентним та корумпованим. Ті, хто дотримується цієї точки зору, вважатимуть за краще, щоб програми, яку спонсорує держава по підштовхування зводилися до мінімуму. Тобто обмежувалися випадками, в яких подібний вплив на рішення людей неминучий. Але багато хто дотримується менш песимістичної думки про державу й вважають, що політики й чиновники лише гумани [11, с. 264-265].

З урахуванням вище зазначених положень теорії справедливості Талер та Санстейн в роботі розглянуто вплив політиків та чиновників, тобто «економічно сильних» гуманів на формування кон'єктури ринку праці країни через призму сприйняття людьми справедливості. При прийнятті довгострокового рішення про обрання країни діяльності людина не лише об'єктивно враховує вплив заборон, примушень, стимулів та навіть підштовхувань, а й суб'єктивно відчуває їх у сукупності сприйняття справедливості або несправедливості кон'єктури ринку праці. Як видно на Рисунку 2 та 3, із розглянутих економічних

http://dx.doi.org/10.21511/ed.18(1).2019.03

систем країн, найбільший рівень відчуття несправедливості властивий для кон'єктури ринку праці в України. Можна логічно припустити, що в умовах відчуття несправедливості пересичена людина, як й властиво гуману, приймаючи рішення про довгострокове обрання країни діяльності буде сприймати зовнішні впливи представників економічної системи країни не «досить об'єктивно». За таких обставин людина, яка відчуває несправедливість кон'єктури ринку праці, заборони та примушення буде сприймати заперечно, а заохочення та підштовхування скоріш як «корумповані або некомпетентні дії». В таких умовах найбільш прийнятним буде стимулювання набуття людиною більшої «економічної сили» на ринку праці, передусім шляхом надання її більшої політичної та економічної свободи.

ВИСНОВКИ

В роботі розглянуто підхід до формування людиною рішення про довгострокове обрання країни, діяльності в умовах розвитку глобалізаційних процесів на основі положень таких теорії як теорія справедливості Адамса, теорія очікувань Врума та положення теорії прийняття рішень Талер та Санстейн. При оцінюванні рівня сприйняття справедливості людиною економічна система країни розглянута в цілому, як елемент формування кон'єктури ринку праці в країні. При цьому визначення ймовірних варіантів поведінки людини, що обирає ринок праці в різних країнах здійснено із урахування розвитку глобалізаційних процесів – збільшення економічної, політичної, соціальної інтеграції між країнами та збереження зв'язків трудового мігранта з економічною системою своєї країни, як правило на фоні зростання його «економічної сили» на вітчизняному ринку праці. Також в роботі визначене психологічне обґрунтоване негативного заперечного сприйняття людьми заборон та примушень, а заохочення та підштовхування як «некомпетентні або корумповані дії» в сфері регулювання кон'єктури ринку праці.

До практичних результатів дослідження можна віднести визначення відносного індексу відчуття несправедливості працівниками будівельних спеціальностей та некваліфікованими працівниками. Відносно висока оцінка рівня несправедливості для таких індикативних спеціальностей трудових мігрантів свідчить про необхідність кон'єктурних змін на вітчизняному ринку праці, в тому числі й в питанні встановлення балансу відчуття справедливості.

Подальшими перспективними напрямками дослідження даного питання є розробка багатофакторної універсальної системи критеріїв оцінювання відчуття справедливості на ринках праці в різних країнах та конструювання моделі вибору потенційним трудовим мігрантом варіанту поведінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Adams, J. S. (1963). Towards an understanding of inequity. *The journal of abnormal and social psychology, 67*(5), 422-436. http://dx.doi.org/10.1037/h0040968
2. Dzjuba, I. M. (Ed.) (2006). *Енциклопедія сучасної України [Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy]* (v. 5: Vod-Hn) (786 p.). Kyiv: Polihrafknyha.
3. Guerrero, L. K., Andersen, P. A., & Afifi, W. A. (2014). *Close encounters: communicationin relationships* (4th ed.) (509 p.). California: Sage Publications.
4. HochusvaliT (n.d.). Retrieved from http://hochusvalit.com
5. Libanova, E. M. (2018). Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки [Zovnishni trudovi mihratsii ukraintsiv: masshtaby, prychyny, naslidky]. *Demography and social economy, 2(33)*, 11-26. Retrieved from https://dse.org.ua/arhcive/33/1.pdf
6. National Bank of Ukraine (2018). *Грошові перекази 2017 [Hroshovi perekazy 2017].* Retrieved from https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357
7. National Bank of Ukraine (2018). *Грошові перекази II 2018 [Hroshovi perekazy II 2018].* Retrieved from https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208355
8. Pollard, N., Ringstrom, A., & Gonzales, S. (2017). *We're all human: "Nudge" theorist Thaler wins economics Nobel.* Retrieved from https://www.reuters.com/article/us-nobel-prize-economics/were-all-human-nudge-theorist-thaler-wins-economics-nobel-idUSKBN1CE0X5
9. State Statistics Service of Ukraine (2018). *Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження) (статистичний бюлетень) [Zovnishnia trudova mihratsiia naselennia (za rezultatamy modulnoho vybirkovoho obstezhennia) (statystychnyi biuleten)]* (36 p.). Kyiv.

10. State Statistics Service of Ukraine (2018). *Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць у 2018 році [Serednia zarobitna plata za vydamy ekonomichnoi diialnosti za misiats u 2018 rotsi].* Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_ek_m/Zp_ek_m_u/arh_zpm_u.html
11. Taler, R. (2018). *Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення [Povedinkova ekonomika. Yak emotsii vplyvaiut na ekonomichni rishennia]* (464 p.). Kyiv: Nash format.
12. Taler, R., & Sanstejn K. (2017). *Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір [Poshtovkh. Yak dopomohty liudiam zrobyty pravylnyi vybir]* (311 p.). Kyiv: Nash format.
13. Tuhn, T. (2001). *Структура наукових революцій [Struktura naukovykh revoliutsii]* (226 p.). Kyiv: Port-Royal.
14. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). *Про зовнішню трудову міграцію [Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu].* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19
15. Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation* (331 p.). New York: Wiley.

http://dx.doi.org/10.21511/ed.18(1).2019.03